«Наша місія – це душевне загоєння, психологічне розвантаження»

Марта Кузій – українська піаністка, публіцистка, музикознавиця, культурно-громадська діячка, світла й оптимістична людина. Доцентка кафедри культурології Гуманітарного факультету УКУ. На початку війни працювала у Львівській національній філармонії ім. М. Скорика, була артменеджеркою Меморіального музею Станіслава Людкевича. Ініціаторка кампанії видання повного зібрання творів Станіслава Людкевича до його 150-річчя та координаторка видання першого тому симфонічних творів за сприяння Українського Культурного Фонду.

Засновниця та керівниця сертифікатної програми «Емоційна рівновага учнів: програма для вчителів мистецтва» в УКУ. Авторка проєкту «Музика, що зцілює», реалізованого у співпраці з психологинею, доценткою Анастасією Широкою на базі УКУ протягом 2023–2024 рр.

Популяризаторка класичної музики, авторка досліджень на тему емоційного музичного інтелекту, веде активну просвітницьку, культурну діяльність. Лавреатка міжнародних фортепіанних конкурсів. Як амбасадорка української музики за кордоном, періодично виступає з концертами та проводить музикознавчі лекції в країнах Європейського Союзу.

З початку повномасштабного вторгнення, як і більшість львів'ян, активно включилася до волонтерства і допомоги переміщеним особам та фронту, але згодом усвідомила, яку велику розраду й допомогу може принести в часи війни музика. Одночасно усвідомила необхідність розвитку і популяризації української культури як зброї у протистоянні з росією. Це дало їй сили подолати розпач і повернутись до професійної діяльності.

Марто, пригадайте: якою була ваша перша емоція, коли почалась війна?

Я дуже сильно злякалася за свого коханого. Він вже декілька місяців в Територіальній обороні, і коли він дізнався про наступ, відразу зібрав рюкзак. Він мені прямо сказав, що зібрав речі і йде. Я чомусь не переживала за себе, за рідних. Я найбільше розпереживалася за нього, тому що він мав чіткий план, що піде воювати, що я маю виїхати (але я, звісно, нікуди не поїхала). Я тоді ще не могла зрозуміти масштабів. Ти читаєш, що йде війна, але ти не знаєш, як це насправді, які будуть наслідки, щоденні переживання. Мені здається, це саме те, через що мені страшно. Страшно, що частинка тебе просто зникає, розчиняється в невідомості.

Якщо у вас є рідні, які живуть далеко, як вони приймали цей факт війни?

У мене є бабця. Їй кілька днів тому виповнилося 92 роки. Вона пережила Другу світову війну і багато всякого різного. Те, як вона прийняла звістку про війну, для мене є великим прикладом. Вона абсолютно не боїться, не має страху, не панікує. Панікувала я, коли я її спускала в бомбосховище, збирала, вдягала. Для мене

її підхід є дуже будуючим, він мене здатний протверезити кожного разу, коли щось відбувається. Мій батько теж живе у Львові, у нього такий аналітичний склад розуму, він старається не панікувати, з холодною головою підходить до інформації, яку отримує. Я думаю, те, що відбувається в моєму найближчому оточенні, не дає мені впасти у відчай, крайнощі, бігти в невідомому напрямку і не розуміти, що саме залежить від мене. Інша справа – те, що я розчарувалась у своїй професії в перші ж тижні. Я розумію, що не всім хліб пекти, не всім людей рятувати, на всім бути лікарями. Але тяжко, коли ти не знаєш до чого себе прикласти. Здається, що твоя музика насправді нікому не потрібна у часи, коли всі біжать. І ті перші дні розтягуються у свідомості в нескінченність. Так багато інформації, змін, наслідків, ми за ціле життя не зможемо пережити того, що пережили за цей час. Ці нескінченні дні посилювали відчуття непотрібності, що себе потрібно в щось інше вкладати – волонтерство, допомогу іншим людям.

Десь на початку березня я замислилася над тим, що зараз відбувається з мистецтвом. Бо з волонтерством, роздаванням людям на вокзалі їжі, роботою в госпіталі я взагалі почала забувати, що існує мистецтво. Його немає на твоєму горизонті, ти просто живеш, включаєш новини, пробуджуєшся вночі від сирен, і в цьому немає місця для рефлексії. Мистецтво дає можливість рефлексії, занурення в момент. А я більше не хотіла занурюватись у момент, мені було досить цього.

Та коли я подумала, що з мистецтвом відбувається, як все сприймається в мистецькому середовищі у світі, я вжахнулася. Якраз тоді вийшла директива світової федерації конкурсів про те, що жодних змін у стосунку до українців і росіян не буде. Вони приймають всіх гарно і приємно. Це викликало у мене внутрішній бунт, я зрозуміла, що мистецтво має вплив, силу, має дуже сильний голос, і воно повинно бути чутним. Обурило і те, що українських митців дискримінують, бо музиканти оркестрів не мають права виїзду. І хлопці, які навчаються в музичних академіях, ліцеях, теж не можуть їхати на конкурси. Я думаю, це дискримінація. З російської федерації можуть виїхати хто хоче, в них нема таких заборон, як у нас. Вони їздять на всі ці конкурси, концерти. У моїх друзів скасовувалося багато концертів, на їхнє місце приїхали росіяни. І це дуже боляче, це несправедливо. Це був момент, коли я зрозуміла, що не можна мовчати, треба говорити, дзьобати – і, може, до чогось додзьобаєшся.

Я написала петицію, розіслала в різні журнали, на радіо для збору підписів. Думаю, треба її закрити, бо вже всі конкурси висловилися на цю тему. Також написала розлогу статтю про те, що мистецтво, на превеликий жаль, не є поза політикою. Воно завжди підв'язане під політику і під гроші. Це такі згірклі постулати: «Хто має гроші, той замовляє музику», це так і далі працює.

Після розпаду радянського союзу дуже багато російських митців виїхали в Америку, в різні частини світу. Без сумніву, це талано-

виті люди, вони створили музичні школи, продукують високе мистецтво. Але теж є момент, який насторожує: навколо цих митців почало зароджуватись багато фондів допомоги. Ці фонди допомоги часто функціонували за кошти з росії, допомагаючи їхнім олігархам перекачувати фінанси. Вони переводять декілька мільйонів собі, фонду залишають кілька тисяч на якісь фестивалі. І фонд щасливий, всі навколо щасливі, містечко щасливе, музиканти, які приїхали та отримали свої гонорари, щасливі. А хто платив – вже не так і важливо. Це дуже і дуже болісно.

Чи можете ви окреслити кроки шляху, який ви пройшли від почуття, що мистецтво нікому не потрібне, до того, чим ви зараз займаєтесь, як заступаєтесь за музикантів тощо?

Це не є хвилевий момент – заступитися за музикантів. Я десять років прожила за кордоном, свідомо повернулася в Україну для того, щоби рухати українське мистецтво до самодостатності, аби воно стало видимим для європейців. Якими шляхами це робити? Це намацується. Це постійні спроби, рухи, аналіз, що підходить, що не підходить, і це багато особистого заангажування.

Якби я хотіла робити все, мене довелося би багаторазово клонувати, тому що мені подобається робити все. Мені хочеться, щоб люди навколо були зацікавлені в таких самих речах і теж просували їх. Виходячи з власного досвіду, мені здається, що люди запалюються, коли бачать, що інші працюють натхненно, мають важливу ідею, переконані в ній, її маніфестують. Коли люди навколо цієї ідеї збираються, вони провокують різні активності. До прикладу, у філармонії найчастіше я виходжу на сцену говорити, хоча я піаністка і мала би грати. Але сила слова є дуже потужною. Має значення, як саме говорити, щоб люди відчули, що філармонія – це не страшно і не ворожо. Важливо, щоб молоде покоління бачило, розуміло і не боялось пробувати інші формати. Концерти, які я проводила ще до війни, були концертами близької взаємодії з людьми. Мені здається, що це виправдовує нашу мету – щоби люди приходили на концерт і почували себе добре, комфортно, в безпеці, переживали глибокі емоції. Тому що музика є мистецтвом найшвидшого емоційного відгуку, вона є в кожному з нас. Якщо класична музика – це величезний пласт, то нехай вона буде приязна до людини, і людина потрошки буде відкриватися до неї.

Розкажіть більше про вашу діяльність, пов'язану з концертами.

Десь на четвертий тиждень війни я сконтактувала зі своїми друзями-художниками, які вирішили проводити мистецькі прогулянки Львовом, щоби показати його культуру людям, які тільки приїхали сюди. І вони запропонували зробили концерт у філармонії, я погодилась. Я запитала, скільки людей зазвичай приходять на такі зустрічі, мені відповіли: 20–25. І от, у певний день, в певну годину я відкриваю двері філармонії, а там сидить не 20–25, а 70 людей.

Ми провели гарний концерт. Виявилось, що ще стільки само людей було під філармонією, вони не змогли потрапити до середини. Опісля я говорила з людьми, були і такі, що побували у філармонії вперше. І це для нас був знак, що людям потрібне мистецтво, потрібна музика. Але треба робити все для того, щоб було безпечно. Тому ми створили реєстрацію на обмежену кількість людей і регулярно проводимо такі концерти. Це може бути суто класична музика – Бах, Бетховен, музика XX століття. Можуть бути саундтреки з фільмів, львівська музика – танго чи твори Скорика. Кожного разу це дуже тісний контакт, я думаю, людям зараз це дуже потрібно.

Чи ви спостерігаєте за людьми, які приходять? Які особливі риси можете виділити?

Люди дуже різні. Є такі, що досиджують концерт до кінця з кам'яним обличчям. Але я не бачу, що їм нудно. Просто зараз у них така емоція, і це треба приймати. А є хтось, хто плаче. Як тоді поступати? Наприклад, той концерт, що я веду, є продуманим, – ми йдемо по різних емоціях. Я говорю про те, що потрібно проживати кожну емоцію, ми мусимо через музику дати собі можливість якогось катарсису. Люди проживають це все, і їм стає легше, навіть якщо вони раніше не слухали такої музики. Якщо вони спеціально записуються і приходять, значить це їм потрібно. Зараз у Львові є велике різноманіття всяких активностей, і якщо людина обирає філармонію, це певний підсвідомий вибір, потреба. Є одні й ті самі люди, які приходять на кожен концерт. Я вже їх впізнаю в обличчя.

Те, що ви зараз переживаєте, як це збагачує вас як фахівця?

Мені здається, що я не могла би не робити цього. Якщо я маю інструмент в руках, як я можу не допомогти людям, які цього потребують? Це була б якась така жадібність. Бог нас обдарував талантом, ми прикладали дуже багато зусиль та років, щоб цей талант помножити, не закопувати. Ми за це не отримуємо грошей. На цих концертах всі виступають pro bono. Це наша професія, значить в такий час, як зараз, ми мусимо віддавати.

Ця активність творить спільноту людей. Як би ви могли схарактеризувати цю спільноту, хто ці люди?

Це невелика команда. Я координую, ми обговорюємо, хто коли має приїхати, на який концерт, з якою програмою. Я створюю форму, щоб люди записувались, і відправляю її Олесі Домарецькій. А вони з Павлом Гудімовим курують ці екскурсії по Львову. Є дівчата з рекламного відділу Львівської філармонії, які роблять анонси на нашій сторінці. Більше нічого особливого не робимо. А ще є люди, які допомагають це все зробити – працівники сцени, адміністратори.

Як створюється ця спільнота людей в контексті війни?